

Jaarverslag OBN Natuurkennis en UPN

2023

Oogsten en zaaien	3
Organisatie OBN Natuurkennis	4
UPN - Uitvoeringsprogramma Natuur	6
Kennisontwikkeling OBN en UPN	7
Landschapoverstijgende onderzoeken	8
<i>Uitgelicht</i>	9
Deskundigenteam beekdallandschap	10
<i>Uitgelicht</i>	11
Deskundigenteam cultuurlandschap	12
<i>Uitgelicht</i>	13
Deskundigenteam droog zandlandschap	14
<i>Uitgelicht</i>	15
Deskundigenteam duin- en kustlandschap	16
<i>Uitgelicht</i>	17
Deskundigenteam heuvellandschap	18
<i>Uitgelicht</i>	19
Deskundigenteam laagveen- en zeekeilandschap	20
<i>Uitgelicht</i>	21
Deskundigenteam nat zandlandschap	22
<i>Uitgelicht</i>	23
Deskundigenteam rivierenlandschap	24
<i>Uitgelicht</i>	25
Expertisegroep fauna	26
<i>Uitgelicht</i>	27
Kennisdelen OBN	28
Kennismontage UPN	31
Kennisdelen UPN	33
OBN financieel overzicht	35
<i>Financieel overzicht OBN 2023</i>	36
UPN financieel overzicht	37
<i>Financieel overzicht UPN 2023</i>	37

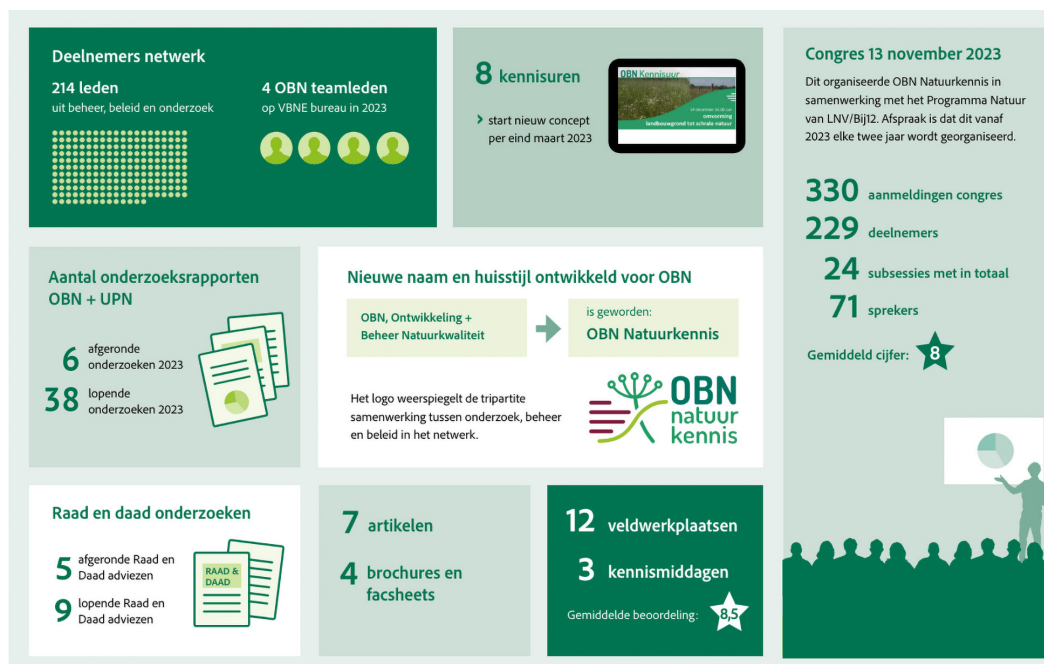
Oogsten en zaaien

Het jaar 2023 was voor OBN Natuurkennis een bijzonder jaar van oogsten en zaaien. Aan de 'oogst-kant' kunnen we melden dat de eerste onderzoeken van het Uitvoeringsprogramma Natuur (UPN) zijn gepubliceerd. De komende jaren zullen er nog vele volgen. Met het extra geld vanuit Programma Natuur kan OBN ruim twee keer zo veel kennis ontwikkelen. Bovendien zijn inmiddels ook al veel vragen vanuit beheer en beleid beantwoord via het zogenaamde Raad en Daad-project. Het congres dat we samen organiseerden met de Lerende samenwerking Programma Natuur liet heel mooi zien welke kennis de afgelopen jaren is ontwikkeld en hoe deze in de praktijk wordt gebruikt. Dat oogsten vond ook plaats tijdens het maandelijks Kennisuur. Hier wordt actuele kennis kort, bondig en praktijkgericht gepresenteerd voor een brede doelgroep.

Gezaaid heeft OBN ook. Zo is de OBN-samenwerking tussen VBNE, BIJ12 en LNV positief geëvalueerd. Dat betekent dat we ook de komende zes jaar weer met deze drie partijen verder gaan als OBN-netwerk. In 2023 zijn we ook gestart met een vernieuwde kennisagenda voor de komende zes jaar. Stuurgroep, adviescommissie en deskundigenteams hebben samen de grote thema's benoemd waarvan zij denken dat in de nabije toekomst veel vragen uit beheer en beleid voortkomen. In het afgelopen jaar zijn bovendien weer zeven nieuwe OBN-onderzoeken gestart.

Dit jaarverslag laat zien over welke onderwerpen er nog steeds vragen bestaan, maar vooral ook welke nieuwe kennis is ontwikkeld om nog beter onderbouwd en efficiënter te kunnen werken aan beheer, bescherming en herstel van de natuur in Nederland.

OBN en UPN in een oogopslag

Teo Wams

Organisatie OBN Natuurkennis

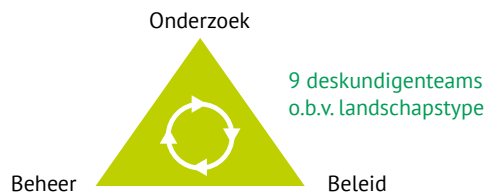
Het netwerk OBN Natuurkennis ontwikkelt en verspreidt kennis met als doel structureel herstel en beheer van natuurkwaliteit. OBN is een onafhankelijk en innovatief platform waarin mensen uit beheer, beleid en wetenschap samenwerken. VBNE/LNV/Bij12.

> [Over OBN - Het Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit \(OBN\) \(natuurkennis.nl\)](#)

Governancestructuur

> [Lees hier meer over de werkwijze van OBN Natuurkennis en de samenstelling van de governancestructuur.](#)

Tripartite Kennisnetwerk OBN Natuurkennis

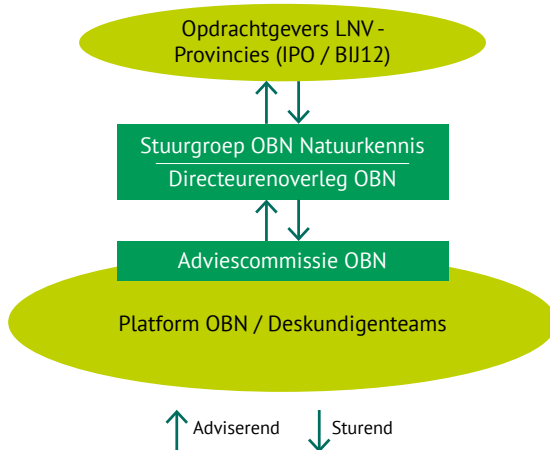

Deskundigenteams

De motor van OBN Natuurkennis zijn de volgende deskundigenteams:

- Beekdallandschap
- Cultuurlandschap
- Droog zandlandschap
- Duin- en kustlandschap
- Heuvellandschap
- Laagveen- en zeekleilandschap
- Nat zandlandschap
- Rivierenlandschap
- Expertisegroep Fauna

Sturing OBN Natuurkennis

OBN team VBNE bureau

- Programmamanager Sandra Beekmans
- Adviseur kennisdelen Geert van Duinhoven
- Communicatieadviseur Maaïke Hoogland
- Communicatieadviseur Marijn Meilers
- Programmasecretaris Anke Kappers

Nieuwe naam en logo OBN

Sinds maart 2023 heeft OBN een nieuwe naam en huisstijl. De naam O+BN (Ontwikkeling + beheer natuurkwaliteit) is veranderd in OBN natuurkennis, wat goed aansluit bij de OBN website natuurkennis.nl. Ook hebben we een nieuw motto: Samen werken aan natuurherstel. De naam en het motto vatten op kernachtige wijze samen waar we voor staan: Een netwerk dat natuurkennis ontwikkelt en verspreidt met als doel te werken aan het herstel van de natuur.

In het nieuwe logo vind je de elementen terug van de tripartite samenwerking binnen het netwerk: namelijk onderzoekers, beleidsmakers en beheerders. Het nieuwe logo is goed ontvangen binnen OBN. Met dit nieuwe logo en de nieuwe huisstijl zijn we weer helemaal bij de tijd en herkenbaar voor de buitenwereld.

Start evaluatie samenwerking

In het najaar van 2023 is het proces voor de eindevaluatie van de samenwerking tussen de VBNE, BIJ12 en LNV gestart over de periode 2019-2024. De evaluatie wordt uitgevoerd met het oog op de voortzetting van de samenwerking voor de periode 2025-2030 en is een verplicht onderdeel van de OBN samenwerkingsovereenkomst. Het bureau In Visie & Partners is gevraagd om de opdracht uit te voeren. De evaluatie blikt terug op de samenwerking tot nu toe en geeft

aanbevelingen voor de toekomstige samenwerking. De eerste gesprekken voor de evaluatie zijn eind 2023 gestart. Het eindrapport is op 26 maart 2024 aan de OBN stuurgroep gepresenteerd.

Start kennisagenda

Elke zes jaar zorgt OBN Natuurkennis voor een nieuwe kennisagenda. Rijk, provincies en de verschillende gremia van OBN Natuurkennis stellen deze kennisagenda gezamenlijk op. Het is daarmee ook een gezamenlijke onderzoeksagenda voor de volgende periode 2025-2030. De onderzoeksagenda heeft een aantal doelen. Voor de deskundigenteams geeft het weer langs welke lijnen zij hun onderzoeksvoorstellen voor de komende jaren kunnen ontwikkelen. Voor de Adviescommissie en de Stuurgroep is het een maatlat waarlangs zij de te beoordelen voorstellen kunnen leggen om te komen tot een beoordeling en ranking. Voor de financiers BIJ12 en het ministerie van LNV is de kennisagenda de bevestiging van de thema's waar beleid en beheer belang bij hebben om onderzoek aan te verrichten.

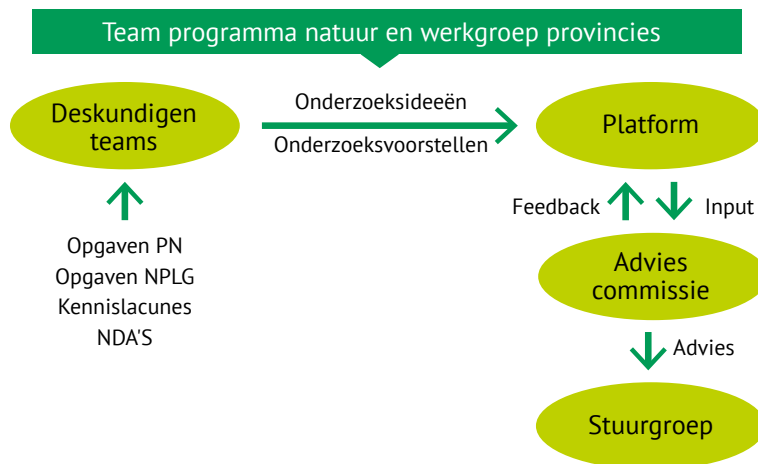
De kennisagenda 2025-2030 is samengesteld op basis van een groot aantal sessies waaraan alle betrokkenen bij OBN Natuurkennis een bijdrage hebben geleverd. De definitieve vaststelling van de kennisagenda wordt medio 2024 verwacht.

UPN - Uitvoeringsprogramma Natuur

In 2021 kregen de VBNE en BIJ12 beide een subsidie van het Ministerie van LNV. Met deze subsidies voeren de VBNE, LNV en BIJ12 activiteiten uit gericht op kennisontwikkeling en kennisdeling voor het (Uitvoering) Programma Natuur (UPN) fase 1. Voor de uitvoering van de activiteiten en onderzoeken vanuit UPN maakt de VBNE gebruik van de governancestructuur en deskundigenteams van het OBN kennisnetwerk. Daarnaast zijn de programmamanagers van Programma Natuur betrokken bij de selectie van de UPN onderzoeken. Net als bij OBN Natuurkennis zijn er financiële middelen beschikbaar voor het doen van onderzoeken en zijn er middelen om de ontwikkelende kennis te delen. Dit delen van kennis doen we via kennismontage (Raad & daad-adviezen) of door het organiseren van bijeenkomsten, veldwerkplaatsen, kennisuren of een congres. De UPN onderzoeken uit fase 1 moeten voor eind 2025 afgerond zijn.

OBN governance tbv UPN onderzoeksprogrammering - fase 1

Samenhang OBN en UPN in dit jaarverslag

OBN en UPN hebben een eigen begroting en verantwoording, maar een gedeelde governancestructuur en uitvoeringsnetwerk. In de praktijk is dit niet helemaal los van elkaar te zien. Daarom lees je in dit jaarverslag over zowel OBN onderzoek en kennisdeling, als ook over UPN onderzoek en activiteiten. Dit staat dan duidelijk aangegeven met OBN en UPN. Het jaarverslag wordt afgesloten met een apart financieel overzicht van OBN en een van UPN.

Kennisontwikkeling OBN en UPN

In de deskundigenteams van het kennisnetwerk signaleren bos- en natuurbeheerders, onderzoekers van universiteiten en adviesbureaus en beleidsmakers van rijk, provincies en waterschappen samen kennislacunes in het herstel, ontwikkeling en beheer van natuur en zetten deze om in onderzoeksvragen. Het onderzoek moet leiden tot effectieve maatregelen voor beheer, behoud en herstel van bos en natuur. Voor UPN fase 1 zijn de onderzoeken gericht op systeemherstel van stikstof gevoelige natuur. Tijdens het hele proces van probleemverkenning tot aan de verspreiding van de nieuwe kennis werken beheerders, onderzoekers en beleidsmakers intensief samen in deskundigenteams. Zowel de OBN als UPN onderzoeken die door de deskundigenteams worden begeleid, staan in de volgende hoofdstukken per deskundigenteam vermeld.

DESKUNDIGENTEAM

LANDSCHAPOVERSTIJGENDE ONDERZOEKEN

Lopend onderzoek

- OBN: Naar een klimaatrobuust en toekomstbestendig watersysteem met klein- en grootschalige hydrologische ingrepen voor de Nederlandse natuur (OBN-2022-136-EA).
Deskundigenteams: Droog zandlandschap, Beekdallandschap, Nat zandlandschap en Cultuurlandschap.
- OBN: Effecten van nutriëntenfluxen op de biogeochemie en vegetatie van kwelzones (OBN-2022-137-EA).
Deskundigenteams: Droog zandlandschap, Beekdallandschap, Nat zandlandschap en Cultuurlandschap.
- OBN: Veranderingen in de voedselkwaliteit voor herbivore dieren (OBN-2023-140-EA)
Deskundigenteams: Duin en kustlandschap, Expertisegroep Fauna, Droog zandlandschap en Nat zandlandschap.

OBN onderzoeksvraag: Veranderingen in de voedselkwaliteit voor herbivore dieren.

In de laatste decennia zijn veel karakteristieke diersoorten van Nederlandse ecosystemen sterk achteruitgegaan. Een belangrijke oorzaak achter deze achteruitgang is de stikstofdepositie. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat de achteruitgang sneller plaatsvindt in gebieden met hogere (cumulatieve) depositie van stikstof. Maar hoe de precieze relatie is tussen de stikstofdepositie enerzijds en achteruitgang van diersoorten anderzijds, is echter heel complex en verloopt via verschillende mechanismen.

Voor plantenetende dieren is een van deze mechanismen een verandering in voedselkwaliteit van de vegetatie. Bekend is dat de voedselkwaliteit van de vegetatie wordt beïnvloed door een toename van biologisch beschikbaar stikstof, maar ook door verzuring van de bodem, waardoor mineralen in oplossing gaan en uitspoelen. Ook kan de verhouding van C, N en P in de plant veranderen. En er zijn aanwijzingen dat een toename van de stikstofbeschikbaarheid leidt tot veranderingen in gehalten essentiële voedingsstoffen, complexe moleculen als aminozuren en vitamines die alleen door planten gesynthetiseerd kunnen worden. Verzuring leidt tot een verminderd aanbod van (sporen)elementen en/of veranderingen in element balansen in de plant en kan bovendien het effect van stikstofdepositie op C:N:P verhoudingen en die van essentiële voedingsstoffen versterken.

Daar komt dan ook nog eens bij dat diersoorten verschillen in hun vermogen om te anticiperen op veranderingen in voedselkwaliteit. Hun gevoeligheid voor hoge N-depositie en de effecten van veranderde voedselkwaliteit (positief of negatief voor groei en/of reproductie) is bijvoorbeeld afhankelijk van de specifieke overlevingsstrategie.

Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen het effect van stikstofdepositie op voedselkwaliteit van de vegetatie in verschillende landschapstypen, de mogelijke relaties met de bodem, de mate van gevoeligheid voor hoge stikstofdepositie, en de mogelijke gevolgen hiervan voor karakteristieke diersoorten.

DESKUNDIGENTEAM BEEKDALLANDSCHAP

Beekdallandschappen vertegenwoordigen een grote landschappelijke en cultuurhistorische waarde. Het zijn zeer gradiëntrijke gebieden die daarom waardevol zijn voor een breed scala aan moeras-, hooiland-, en broekbosvegetaties en hieraan gebonden fauna. In veel beekdalen vindt momenteel herstel plaats van beken en de omringende natuur.

Bestuur

○ Tim Termaat	Secretaris	Staatsbosbeheer
○ Rob van Dongen	Voorzitter	Staatsbosbeheer
○ Ralf Verdonschot	Vice-voorzitter	Wageningen Environmental Research

Lopend onderzoek

- OBN: Kwantificering van ecologisch relevante kwelfluxen voor grondwaterafhankelijke habitattypen in beekdalen (OBN-2021-125-BE)
- UPN: Basenrijkdom natte schraallanden (UPN-2022-011-BE)
- OBN: Analyse effectiviteit herstelmaatregelen Drentsche Aa (OBN-2020-117-BE)
Boek: Oud Water in de nieuwe tijd

[> Deskundigenteam beekdallandschap](#)

UPN Raad & Daad advies Kiezen tussen bever- of habitatbescherming

Het Raad & Daad-rapport “Versjangeleert één bever de Moeselpeel?” onderzoekt de ecologische impact van de herintroductie van de bever op het natuurgebied de Moeselpeel in opdracht van Natuurmonumenten.

De Moeselpeel wordt gekenmerkt door variërende samenstellingen van oppervlaktewater en bodem, waarbij seizoensgebonden fluctuaties in de concentraties van stoffen zoals ijzer, fosfaat, calcium en sulfaat worden waargenomen. In de winter is het oppervlaktewater sulfaatrijk en matig gebufferd, terwijl in de zomer het ijzergehalte afneemt en het fosfaatgehalte stijgt door fosfaatmobilisatie ten gevolge van sulfaatreductie. Bodemanalyses tonen aan dat de bovengrond venig is met een hoog organisch stofgehalte, wat resulteert in een kwetsbare buffering tegen verzuring.

De herintroductie van de bever heeft geleid tot significante hydrologische veranderingen, waaronder een verhoogd waterpeil door beverdammen. Deze dammen hebben een impact op de grondwaterstanden en de vegetatie in de Moeselpeel. Er wordt een sterke vernatting waargenomen, vooral in de rietlanden en broekbossen, wat leidt tot het afsterven van bepaalde bomen en een verminderde moslaag. De veranderde hydrologie beïnvloedt ook de waterkwaliteit, met variaties in de buffering en concentraties van stoffen zoals bicarbonaat en sulfaat.

De balans tussen voor- en nadelen varieert per gebied. Dit hangt af van de mogelijkheden om de waterkwaliteit te verbeteren, de hydrologische situatie, het toekomstige klimaat en de vestigingsmogelijkheden van nieuwe soorten. De studie benadrukt de noodzaak van verder onderzoek om de diepere grondwaterstromen en hun invloed op het gebied beter te begrijpen. De effecten van de bever op andere terreinen in Nederland, zoals de oude Maasmeanders en beekdalen, worden ook besproken. Hier wordt een vergelijkbare combinatie van vernatting en veranderingen in waterkwaliteit waargenomen, wat leidt tot zowel ecologische voordelen als nadelen.

Concluderend stelt het rapport dat de bever een belangrijke rol speelt in het herstel van natte ecosystemen, maar dat de negatieve gevolgen van vernatting, zoals veenafbraak en fosfaatmobilisatie, nauwlettend moeten worden gemonitord en beheerd.

[> Bekijk het volledige rapport op Natuurkennis.nl](#)

Beverdam in afwatering Moeselpeel | Mark Jalink

DESKUNDIGENTEAM CULTUURLANDSCHAP

Het aandachtsveld cultuurlandschap is breed en heeft betrekking op het agrarisch natuur- en landschapsbeheer, natuurinclusieve landbouw, cultuurhistorie en de relatie stad-land. Het Deskundigenteam Cultuurlandschap brengt actuele ecologische kennis, op alle schaalniveaus, naar deze snel bewegende omgeving.

Bestuur

○ David Kingma	Secretaris	BoerenNatuur.nl
○ Sjaak Hoogendoorn	Voorzitter	Biologisch melkveehouder
○ Tim Visser	Vice-voorzitter	Wageningen Environmental Research

Lopend onderzoek

- UPN: Natuurinclusieve landbouw in overgangsgebieden (UPN-2022-007-CU)
- UPN: Maaien tegen de klippen op (UPN-2022-012-CU)

Afgerond onderzoek

- OBN: [Ecologische randvoorwaarden voor opgroeisucces van Kievitskuikens](#) (OBN-2021-134-CU)

> [Deskundigenteam Cultuurlandschap](#)

Onderzoeksrapport: Habitatselectie en overleving van kievitskuikens in Nederlandse graslanden

In Nederland is er een tekort aan geschikt leefgebied voor kieviten, wat resulteert in een lage overlevingskans voor hun kuikens. Dit probleem heeft geleid tot een afname van de kievitenpopulatie, vergelijkbaar met de afname van de grutto, een andere weidevogelsoort. Uit dit onderzoek dat werd uitgevoerd door Sovon Vogelonderzoek Nederland, Altenburg & Wymenga en Wageningen Environmental Research, blijkt dat geschikte leefgebieden voor kievitskuikens voldoende voedsel (insecten en regenwormen) en schuilmogelijkheden moeten bieden.

In het onderzoek werden 43 kievitsgezinnen gevolgd waarbij volwassen vrouwtjes uitgerust werden met GPS-zenders. De onderzoekers bezochten wekelijks de locaties waar de kievitsgezinnen verbleven en voerden metingen uit aan vegetatie, bodemvocht en voedselbeschikbaarheid. Vergelijkingen werden gemaakt tussen deze percelen, referentiepercelen en verlaten percelen.

De resultaten toonden aan dat de overleving van de kuikens erg laag was: van de 37 broedpogingen resulteerden slechts zeven in ten minste één vliegvlug kuiken. Hoewel de kievitsgezinnen de beste beschikbare plekken wisten te vinden, waren deze plekken nog steeds onvoldoende om kuikens succesvol te laten opgroeien. De droogte in het voorjaar van 2022 verergerde dit probleem.

Maatregelen

Effectieve maatregelen voor het verbeteren van het leefgebied van kieviten zijn onder andere vernatting, voorbeweiding, extensieve beweiding, het verschromen van percelen, het uitstellen van mestgift tot na het broedseizoen en het gebruik van ruige mest om kortere vegetaties te bevorderen. Beheer moet gericht zijn op vochtige locaties met veel microreliëf en landschappelijke openheid om voldoende schuil- en uitwijkmogelijkheden te bieden tegen predatie. Grotere leefgebieden zijn essentieel.

Over dit onderzoek werd in november 2023 een kennismiddag Kieviten – habitat en beheer georganiseerd in Nijkerk.

> [Bekijk het volledige rapport op Natuurkennis.nl](#)

In Nature Today werd een [artikel](#) over het onderzoek gepubliceerd

DESKUNDIGENTEAM

DROOG ZANDLANDSCHAP

Het droog zandlandschap bestaat uit stuifzanden, droge heide, droog schraalgrasland en droge bossen van de hoge zandgronden in ons land. In het droog zandlandschap vinden we bij uitstek de stikstofgevoelige natuur. Hier zorgen stikstof en voorheen ook zwavel voor grote problemen met verzuring en vermisting. De oplossing ligt in eerste instantie bij het terugdringen van de stikstofdepositie. Daarnaast wordt gezocht naar effectieve maatregelen die de effecten van de verzuring en vermisting als gevolg van de depositie van stikstof kunnen wegnemen. Meestal betekent dat het toevoegen of verwijderen van elementen uit de bodem.

Bestuur

○ Wouter van Heusden	Secretaris	op persoonlijke titel
○ Henk Siebel	Voorzitter	Natuurmonumenten
○ Rino Jans	Vice-voorzitter	Stichting Bargerveen

Lopend onderzoek

- OBN/UPN: Herstel van droge heide in relatie tot kantelpunten in bodem- en humuskenmerken bij vergrassing (OBN-2021-124-DZ / UPN-2021-001-DZ)
- UPN: Functioneel herstel van schraalgraslanden in het droge heidelandschap (UPN-2022-003-DZ)
- UPN: Herstel rijkere eikenbossen (UPN-2022-005-DZ)
- OBN: Middellange termijn steenmeelafgifte droge bossen (OBN-2020-115-DZ)

Afgerond onderzoek

- OBN: [Herstel van droge en natte heide door steenmeelgift, de middellange termijn](#) (OBN-2019-109-DZ)
- OBN/UPN: [Trends in insectetende vogels](#) (OBN-2021-133-DZ / UPN-2021-002-DZ).

[> Deskundigenteam Droog zandlandschap](#)

Onderzoeksrapport: Herstel van droge- en vochtige heide door middel van silicaatmineralen (steenmeel). Resultaten van negen jaar steenmeelonderzoek.

Steenmeel wordt veelvuldig toegepast om verzuurde en vermeste gronden te herstellen, maar het blijkt nauwelijks te leiden tot volledig systeemherstel. Een OBN-onderzoek naar de effecten van steenmeel op droge en vochtige heide (H4030 en H4010A) onderzocht het effect van Soilfeed, Biolit en Dolomietkalk op bodemchemie, vegetatie en fauna. Het onderzoek begon in 2014 en toonde aan dat zowel Soilfeed als Biolit een lichte toename in bodembuffering en plantensoortenrijkdom veroorzaakten. Biolit verbeterde ook de nutriëntensamenstelling van vegetatie en had lichte positieve effecten op fauna en bodemschimmels. Echter, volledige systeemherstel binnen negen jaar bleef uit. Kenmerkende plantensoorten keerden niet terug en de bodem bleef onvoldoende gebufferd. Steenmeel had geen significante impact op de stikstofaccumulatie, waardoor het slechts een gedeeltelijke oplossing biedt tegen verzuring, niet tegen vermesting.

Dolomietkalk bleek veel effectiever in bodembuffering en vegetatieherstel, maar introduceerde ook ongewenste veranderingen in schimmel- en bacteriegemeenschappen en een afname van bodemfauna. Kalk is effectief bij urgente herstelmaatregelen, mits in lage doses toegepast om negatieve effecten te minimaliseren. Voor grootschalige toepassingen wordt steenmeel aanbevolen vanwege de lagere risico's op bijwerkingen, ondanks de subtielere en langzamere werking.

De conclusie is dat steenmeel een waardevolle bijdrage aan het maatregelenpakket voor beheerders is, maar het is geen wondermiddel. Het blijft belangrijk om verdere kennisontwikkeling van andere parallel lopende projecten te blijven volgen, om beheerders optimaal te kunnen helpen bij het kiezen en plannen van steenmeel als herstelmaatregel.

> [Bekijk het volledige rapport op Natuurkennis.nl](#)

Artikel in OBN Nieuwsbrief in het Vakblad natuur, bos, landschap | herfst 2023

DESKUNDIGENTEAM DUIN- EN KUSTLANDSCHAP

De Nederlandse kust heeft zich de afgelopen eeuwen ontwikkeld onder de invloed van wind en water, waardoor de kust voortdurend veranderde. Mensen hebben die natuurlijke processen de laatste eeuwen beïnvloed en steeds gestuurd door het bouwen van dijken en dammen, het planten van helm en bos. De vraag is hoe we de bijzondere natuurwaarden van de kust kunnen behouden en laten samengaan met voldoende kustveiligheid

Bestuur

○ Sander Terlouw	Secretaris/vz duo	Staatsbosbeheer
○ Albert Oost	Voorzitter (duo)	Staatsbosbeheer
○ Tjisse van der Heide	Vice-voorzitter	NIOZ & Rijksuniversiteit Groningen

Lopend onderzoek

- OBN: Ruimte voor zand: ontwikkeling van een dynamisch kustmozaïek (OBN-2019-105-DK)
- OBN: Wisselbegrazing (OBN-2020-118-DK)
- OBN: Kalkarme of grijze duinheide. De rol van wortelbiomassa, P-beschikbaarheid en plantstrategieën bij kleinschalige verstuing in kalkarme en kalkrijke duinen (OBN-2021-126-DK)
- OBN: Omgaan met invasieve exoten in de duinen (OBN-2021-130-DK)
- UPN: Oude successiestadia duinen (UPN-2022-009-DK)
- UPN: Mega suppleties zeewaartse duinontwikkeling (UPN-2022-013-DK)

- OBN: Verkerving van de zeereep voor een veerkrachtig duinlandschap (OBN-2023-141-DK)
Deskundigenteams: Duin en kustlandschap

Afgerond onderzoek

- OBN: [Inrichting en beheer kustvogelbroedbiotopen](#) (in samenwerking met Expertgroep fauna) (OBN-2020-116-DK)

[> Deskundigenteam Duin en kustlandschap](#)

UPN Raad & Daad advies: Naar een duurzamer beheer van het N2000 gebied Kennemerland-Zuid

Het adviesrapport onderzoekt of de herstelmaatregelen in het Natura 2000-gebied Kennemerland-Zuid voldoende zijn om de natuurwaarden te behouden, gezien de langdurige overschrijding van Kritische Depositiewaarden (KDW) voor stikstof. Het onderzoek richt zich specifiek op kalkarme grijze duinen en droge duinbossen, twee stikstofgevoelige habitattypen in dit gebied.

Beperkt effect

De herstelmaatregelen, zoals begrazen, chopperen, en plaggen, hebben slechts beperkte effecten op de stikstofproblematiek. Voor kalkarme grijze duinen zijn deze maatregelen vaak niet effectief zonder een significante reductie van de stikstofdepositie. In droge duinbossen zijn de herstelmaatregelen zelfs nog minder succesvol en soms schadelijk voor het ecosysteem.

Uit het onderzoek blijkt dat de stikstofdepositie in 99% van de kalkarme grijze duinen en 92% van de droge duinbossen boven de KDW blijft, en dus de negatieve invloed van stikstof op de bodem en vegetatie aanwezig blijft. Daarom is het onwaarschijnlijk dat de natuurwaarden in stand gehouden kunnen worden zonder aanvullende bronmaatregelen.

Aanbevelingen voor beheerders:

1. De primaire aanbeveling is om de stikstofemissies en -depositie drastisch te verlagen tot onder de KDW. Dit is essentieel om verdere schade aan de ecosystemen te voorkomen.
2. Beheerders moeten de effectiviteit van bestaande herstelmaatregelen voortdurend evalueren en aanpassen, waarbij rekening gehouden wordt met de specifieke eisen van de habitattypen.
3. Er moet een systeem voor langdurige monitoring worden opgezet om de effecten van zowel de stikstofreductie als de herstelmaatregelen te volgen. Dit helpt bij het tijdig bijsturen van het beleid.
4. Een integrale aanpak waarbij beleid, beheer en wetenschap samenwerken, is cruciaal voor het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen.

Deze aanbevelingen moeten bijdragen aan een duurzamer beheer van het Natura 2000-gebied Kennemerland-Zuid, en zorgen voor een betere bescherming van de kwetsbare natuurwaarden in dit gebied.

[> Bekijk het volledige Raad en Daad-advies op Natuurnet.nl](https://natuurnet.nl/advies/2023/07/04/obn-advies-over-kennemerland-zuid)

Artikel in OBN Nieuwsbrief in het Vakblad natuur, bos, landschap | zomer 2023

DESKUNDIGENTEAM HEUVELLANDSCHAP

Het kleinschalige heuvellandschap herbergt levensgemeenschappen, zoals kalkgraslanden en kalkrijke hellingbossen, die elders in Nederland nauwelijks voorkomen. De achteruitgang van biodiversiteit in het heuvellandschap is echter vergelijkbaar met de situatie elders in Nederland. Verdroging en vermessing hebben ook hier hun tol geëist. Een aangepast beheer kan gelukkig veel herstellen.

Bestuur

○ Friso van der Zee	Secretaris	Wageningen Environmental Research
○ Corine Geujen	Voorzitter	Vereniging Natuurmonumenten
○ Nina Smits	Vice-voorzitter	Wageningen Environmental Research

Lopend onderzoek

- OBN: Duurzaam veiligstellen van het prioritaire habitatype H6110 pionierbegroeiingen op rotsbodem (OBN-2019-110-HE)
- OBN: Herstelmaatregelpakketten voor Kalkmoeras in Zuid-Limburg (OBN-2021-132-HE)
- UPN: Systeemherstel Heuvelland (UPN-2022-006-HE).
- OBN: Glanshaverhooiland in het Heuvelland. Een opmaat tot herstelmaatregelen. (OBN-2021-135-HE)

> [Deskundigenteam Heuvellandschap](#)

UPN Raad en Daad advies: Handreiking voor de omvorming van voormalige landbouwgronden naar schrale natuur

Deze handreiking biedt planners, projectleiders, ecologen en beheerders ondersteuning bij het uitwerken van inrichtingsplannen waarbij voedselrijke landbouwgronden worden omgevormd tot schrale natuurtypen zoals heidevegetaties, blauwgraslanden, heischrale graslanden, kalkgraslanden, duingraslanden en duinvalleivegetaties.

Het zijn natuurtypen die alleen gedijen bij lage concentraties voedingsstoffen in de bodem. Door een intensief landbouwkundig gebruik in het verleden is de nutriëntenvoorraad en -beschikbaarheid in deze landbouwgronden groot, waardoor het herstel van natuurtypen die aan een relatief lage nutriëntenbeschikbaarheid gebonden zijn een lastig is. De grote fosfaatvoorraden, de geringe aanwezigheid van doelsoorten in de zaadbank en het ontbreken van populaties plant- en diersoorten in de omgeving van herstellocaties, beperken doorgaans het herstelsucces. Het is daarom belangrijk een uitgekende ontwikkeling van herstelprojecten voor te bereiden om tot succesvol herstel te komen. De handreiking geeft gebruikers handvatten om keuzen te overwegen, geven de mogelijkheid om uit meerdere opties te kunnen kiezen en gekozen maatregelen nader uit te werken.

In 2023 is de handreiking geupdate waarbij een aantal tabellen zijn uitgebreid met relevantie situaties in het heuveland. Daarnaast heeft er ook een update plaatsgevonden op basis van nieuwe bronnen met referentiewaarden voor nutriëntengehalten in de bodem van schrale natuurtypen.

Ook vond in december 2023 een Kennisuur plaats over dit onderwerp.

[> Bekijk de volledige handreiking op Natuurkennis.nl](#)

DESKUNDIGENTEAM

LAAGVEEN- EN ZEEKLEILANDSCHAP

Het lage deel van Nederland is voor een groot deel door veenvorming, zeeafzettingen en inpolderingen op de kaart gezet. De voorheen zeer dynamische processen zijn door de mens gaandeweg beteugeld waardoor veel bijzondere successiestadia nauwelijks meer voorkomen. De vraag is hoe je de omstandigheden weer zo krijgt dat alle stadia blijvend aanwezig zijn.

Bestuur

○ Roos Loeb	Secretaris	B-WARE
○ Winnie Rip	Voorzitter	Waternet
○ Annemieke Kooijman	Vice-voorzitter	Universiteit van Amsterdam

Lopend onderzoek

- OBN: Verbraking Westzaan (OBN-2017-50-LZ)
- OBN: Behoud en herstel hoogveenbossen (OBN-2017-85-LZ).
- OBN: Stimulering jonge verlanding tot nieuwe trilvenen: Biobouwers en vraat (OBN-2018-95-LZ).
- OBN: Kansrijkdom voor ontwikkeling N2000 habitats in vernatte veengebieden (OBN-2019-106-LZ)
- OBN: Cyclisch waterpeilbeheer en voedselketen Oostvaardersplassen (OBN-2020-113-LZ)
- OBN: BlueCAN: emissies CO₂/CH₄ uit oppervlaktewater (OBN-2020-122-LZ)
- OBN: Kansen voor biodiversiteit bij klimaatmaatregelen in het laagveenlandschap (OBN-2021-128-LV)
- UPN: Robuuste en weerbare laagveensystemen tegen rivierkreeft (UPN-2022-008-LZ).
- UPN: Verbinden laagveengebieden (UPN-2022-014-LZ)
- UPN: Bevloeiing met oppervlaktewater als herstelmaatregel in basenrijke trilvenen (UPN-2022-004-LZ)
- UPN: Stikstof en gradiënten laagveenmoeras ongewervelden (UPN-2022-010-LZ)

Veldwerkplaats 20 juni 2023, Nederlandse Trilveenparels in de Wieden en de Weerribben

Trilvenen zijn een van de soortenrijkste habitats in Nederland, maar staan onder druk door verzuring, verdroging, eutrofiëring en successie. Vooral in Natura 2000-gebieden worden de benodigde oppervlakte en kwaliteit vaak niet gehaald. Toch zijn er nog goed ontwikkelde trilvenen, vooral in het laagveengebied van Noordwest Overijssel: de Wieden en de Weerribben.

Tijdens de OBN-veldwerkplaats op 20 juni 2023 zijn enkele van de best ontwikkelde trilvenen in deze gebieden bezocht. Onder begeleiding van Witteveen+Bos (Casper Cusell), Staatsbosbeheer (Merijn Kuiper) en Natuurmonumenten (Rosalie Martens), verkenden dertig beheerders, beleidsmakers en adviseurs de trilvenen. Ze bekeken de kenmerkende soorten, de ontwikkelingsgeschiedenis en het beheer van deze trilvenen.

De Weerribben

De dag begon in de Weerribben bij de Stobberribben, vermoedelijk het best onderzochte trilveen in Nederland sinds de jaren '50. Dit gebied heeft vijf percelen, waarvan vier zeer goed ontwikkelde trilvenen bevatten die jaarlijks in de late zomer gemaaid worden. Hier zijn gradiënten aanwezig van basenrijk trilveen naar verzuurde veenmosrietlanden en moerasheiden. Op de trilveenkraggen werden onder andere rood schorpioenmos, groen schorpioenmos, groenknolorchis, waterdrieblad en plat blaasjeskruid gevonden.

De Wieden

In de Wieden werden drie trilvenen bezocht. Een recent begreppeld perceel toonde na twee jaar al de eerste trilveensoorten langs de greppel, zoals groenknolorchis en rood schorpioenmos. Door bevoeiing met basenrijk water tijdens hoge waterstanden sterven veenmossen af, wat ruimte biedt aan basenrijkere mossen en vaatplanten. Dit principe werkt vooral bij fluctuaties in het waterpeil, beperkte opdrijving van de kraggen en geschikte water- en bodemeisen. Dit was duidelijk te zien op de percelen van Hylkema, waar 20-25 jaar na begreppeling een grote uitbreiding van trilveenvegetaties plaatsvond.

Ten slotte werd een bevoeiingsexperiment op de percelen van Boers besproken. Actieve bevoeiing bleek alleen succesvol als de veenmossen wekenlang onder water stonden, wat ruimte creëerde voor basenrijke mossen. Hier werden naast de eerder genoemde soorten ook geel schorpioenmos en moeraswespenorchis gevonden.

[> Bekijk het kennisblad en presentaties van de Veldwerkplaats](#)

Veldwerkplaats 20 juni 2023: Nederlandse Trilveenparels in de Wieden en de Weerribben

DESKUNDIGENTEAM NAT ZANDLANDSCHAP

Het natte zandlandschap bestaat uit een groot aantal verschillende (grond)water afhankelijke ecosystemen zoals hoogvenen, vennen, vochtige heiden en bossen, blauwgraslanden of zelfs kalkmoerassen. Er vinden talrijke grootschalige herstelprojecten plaats om de negatieve effecten van verdroging, verzuring en vermessing op te heffen.

Bestuur

○ Rick Verrijt	Secretaris	Staatsbosbeheer (Noord-Brabant)
○ Jacob van der Weele	Voorzitter	Landschap Overijssel
○ Hein van Kleef	Vice-Voorzitter	Stichting Bargerveen

Lopend onderzoek

- OBN: Achteruitgang kenmerkende diersoorten in vennen (OBN-2021-127-NZ)
- Programma Ontwikkeling en herstel heischraal grasland in Nederland (Fase 2) (OBN-2019-107-NZ)

Afgerond onderzoek

- [Programma Ontwikkeling en herstel heischraal grasland in Nederland \(Fase I\)](#) (OBN-2019-107-NZ)

> [Deskundigenteam Nat zandlandschap](#)

Onderzoeksrapport: Programma Ontwikkeling en herstel heischraal grasland in Nederland (Fase I)

Heischraal grasland is een habitatype dat dreigt te verdwijnen. Voor dit type habitat is uitbreiding en kwaliteitsverbetering noodzakelijk vanwege druk door verzuring, vermesting en versnippering. Dit onderzoek evalueert maatregelen op voormalige landbouwgrond en stelt een herintroductieplan op voor heischrale soorten.

Om geschikte locaties te inventariseren, is gekeken naar bodemchemie en potentiële donorlocaties voor maaisel. Het blijkt dat ongeveer 400 hectare landbouwgrond, voornamelijk in het noorden en oosten van Nederland, omgevormd kan worden, maar vaak moet de voedselrijke toplaag worden afgegraven en soms aanvullend bekalkt. Er zijn 15 natuurterreinen onderzocht voor geschikt maaisel, waarbij ongeveer 18 hectare potentieel maaisel voor droog en vochtig heischraal grasland in kaart is gebracht. Bij het oogsten van maaisel moet rekening worden gehouden met het juiste tijdstip en de manier van oogsten om de meest geschikte zaden te verzamelen.

Populaties van doelsoorten zijn onderzocht op grootte en zaadproductie. Valkruid, liggende vleugeltjesbloem, mannetjesereprijs, heidekartelblad, echte guldenroede en tandjesgras werden in twaalf donorgraslanden gemeten. Gebleken is dat veel doelsoorten niet in voldoende mate in de gebieden aanwezig zijn en dat het oogsten van zaden met maaisel niet altijd voldoende is voor een duurzame herintroductie.

Aanbevelingen zijn onder meer om zaden van zeldzame soorten handmatig te oogsten en populaties in het veld te ontwikkelen voor de meest bedreigde soorten. Ook wordt geadviseerd om 'topdonorsites' te ontwikkelen, waar genetisch diverse populaties kunnen ontstaan.

In fase 2 van het onderzoek wordt op vijf percelen de vegetatieontwikkeling van het opgebrachte maaisel gevolgd, en op vier percelen worden ook zaden van specifieke soorten ingebracht. Verder onderzoek naar de mogelijkheden van ontwikkeling van droog heischraal grasland bij hoge fosfaatbeschikbaarheid is noodzakelijk. Fase 2 wordt in 2024 afgerond.

Het is belangrijk om de ontwikkeling van proefvlakken op lange termijn te monitoren en om rekening te houden met klimaatrobustheid bij het kiezen van soorten en bronpopulaties.

[> Bekijk het volledige rapport op Natuurkennis.nl](#)

DESKUNDIGENTEAM RIVIERENLANDSCHAP

Rivieren hebben van nature een grote dynamiek. Uiterwaarden overstromen en vallen weer droog. Zand, slib en vloedmerk worden afgezet en weer meegevoerd. De gebieden zijn daardoor rijk aan landschappelijke structuren zoals stroomruggen, komgronden en rivierduinen. Het is de kunst om de natuur hier te ontwikkelen en te herstellen, rekening houdend met veiligheidseisen en te verwachten waterstandveranderingen.

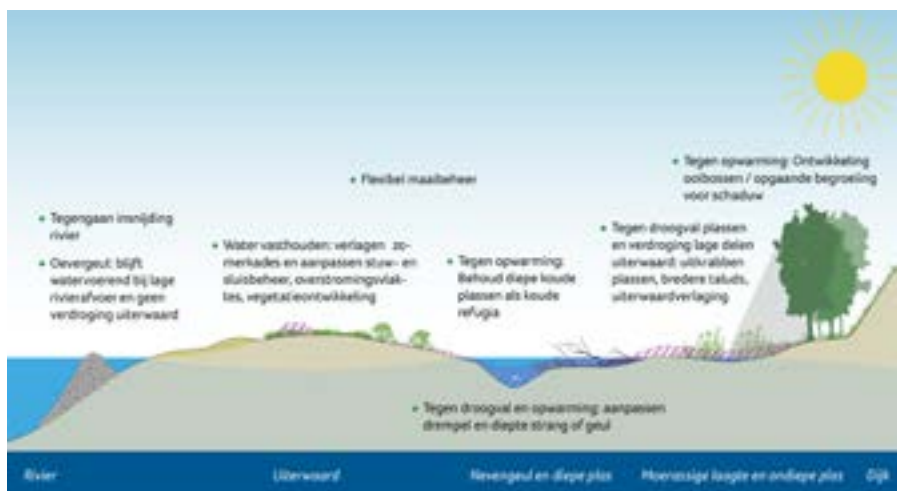
Bestuur

○ Iris de Bruin-van Gogh	Secretaris	Bureau Waardenburg
○ Lilian Hermens	Voorzitter duo	Staatsbosbeheer
○ Marieke de Lange	Voorzitter duo	Rijkswaterstaat – WV

Lopend onderzoek

- OBN: Natte overstromingsvlaktes in het rivierengebied (OBN-2021-129-RI)

[> Deskundigenteam Rivierenlandschap](#)

Factsheet en film: Klimaat effecten op riviernatuur

Van het onderzoeksrapport Klimaat effecten op de riviernatuur dat in 2022 gereed kwam, is in 2023 een beknopt en toegankelijk beheeradvies gemaakt en een korte animatiefilm.

Dat klimaatverandering invloed heeft op de afvoer in onze rivieren is al langer duidelijk. Hierbij krijgt vooral het toenemende risico op overstromingen veel aandacht. Met programma's als Ruimte voor de rivier en de aanleg van klimaatbuffers wordt daarop ingespeeld. Minder belicht zijn de ecologische effecten van klimaatverandering in en langs de rivieren. Het OBN-rapport Klimaat effecten op riviernatuur geeft inzicht in de effecten, maar biedt ook handvatten voor mitigerende maatregelen. Deze film geeft kort weer welke effecten het klimaat heeft op de riviernatuur en welke maatregelen er te nemen zijn.

> [Rapport: obn-2020-121-klimaat-effecten-rivernatuur.pdf \(natuurkennis.nl\)](https://natuurkennis.nl/rapport-obn-2020-121-klimaat-effecten-rivernatuur.pdf)

> [Factsheet factsheet-klimaat-effect-rivieren-online.pdf \(natuurkennis.nl\)](https://natuurkennis.nl/factsheet-factsheet-klimaat-effect-rivieren-online.pdf)

> [Film Klimaat effecten op riviernatuur - welke maatregelen kun je nemen \(youtube.com\)](https://www.youtube.com/watch?v=...)

Van het onderzoeksrapport Klimaat effecten op de riviernatuur dat in 2022 gereed kwam, is in 2023 een beknopt en toegankelijk beheeradvies gemaakt en een korte animatiefilm.

EXPERTISEGROEP

FAUNA

De Expertisegroep Fauna adviseert de deskundigenteams over onderzoek aan fauna en agendeert specifieke faunaproblemen. Knelpunten en kansen voor kenmerkende diersoorten worden uitgewerkt tot een fauna kennisagenda, die wordt ingebracht bij de OBN deskundigenteams. Belangrijk aandachtspunten zijn het beheer van fauna in stikstofgevoelige natuurgebieden, aantasting en beheer van voedselkwaliteit en de sterke achteruitgang van insecten.

Bestuur

○ Hein van Kleef	Secretaris	Stichting Bargerveen
○ Niels Gilissen	Duo-voorzitter	Vereniging Natuurmonumenten
○ Meta Rijks	Duo-voorzitter	Staatsbosbeheer
○ Henk Siepel	Vice-voorzitter	Radboud universiteit

Lopend onderzoek

- OBN: Oorzaken insectenachteruitgang (OBN-2020-123-EF)

Afgerond onderzoek

- OBN: [Inrichting en beheer kustvogelbroedbiotopen](#) (in samenwerking met DT Duin en kustlandschap) (OBN-2020-116-DK).

> [Expertisegroep Fauna](#)

Onderzoeksrapport (in samenwerking met Deskundigenteam Duin en kustlandschap): Inrichting en beheer van broedhabitat voor kustbroedvogels in Nederland

In 2023 is gewerkt aan een brochure naar aanleiding van het rapport. Verschijningsdatum brochure begin 2024.

In natuurlijke omstandigheden broeden kustbroedvogels op weinig begroeide eilanden, stranden en kwelders, waar de dynamische intergetijdengebieden door erosie en sedimentatie constant in beweging zijn. Deze dynamiek beïnvloedt de beschikbaarheid van geschikte broedplaatsen. De afgelopen eeuw zijn veel natuurlijke broedgebieden verdwenen door projecten zoals de Deltawerken en de afsluiting van de Zuiderzee en Lauwerszee, wat de estuariene dynamiek sterk heeft veranderd. Om kustbroedvogelpopulaties te behouden en versterken, zijn nieuwe broedgebieden aangelegd en bestaande gebieden heringericht.

Dit rapport biedt een overzicht van de effectieve inrichting en beheermaatregelen voor kustbroedvogelgebieden, met een focus op Noordse stern, Visdief, Grote stern, Dwergstern, Kluut, Strandplevier en Bontbekplevier. Het onderzoek combineert literatuurstudie, inzichten van terreinbeheerders en een statistische analyse. Hiermee zijn causale verbanden onderzocht tussen kustbroedvogels, hun leefgebiedkenmerken, beheerpraktijken en predatoren.

De resultaten benadrukken dat effectieve en duurzame beheermaatregelen prioriteit hebben. De aanbevelingen zijn hiërarchisch opgebouwd:

1. *Handhaven of herstellen van natuurlijke dynamiek*
Dagelijkse wisselingen in waterstand en het gebruik van zout of brak water remmen vegetatiesuccessie en verkleinen de kans op grondpredatoren.
2. *Waterpeilmanipulatie in binnendijkse gebieden*
Gerichte manipulatie van waterpeil met zout of brak water is cruciaal om vegetatiesuccessie te remmen.

3. *In gebieden met zoet water*
Flexibel peilbeheer is beter dan alleen maaien, kappen of branden om vegetatiesuccessie tegen te gaan.
4. *Verwijderen van de toplaag en gebruik van voedselarm zand*
Dit creëert duurzame pioniersituaties voor kustbroedvogels.
5. *Aanvullende maatregelen*
Maaien, inzetten van vee, bestrijding van predatoren, plaatsen van elektrische hekken en gebruik van broedpontons zijn extra maatregelen om kustbroedvogels te helpen.
6. *Nieuwe broedgebieden*
Voor nieuwe broedgebieden is de aanleg van eilanden in buitendijkse zoute of brakke wateren het meest effectief en duurzaam.

Het rapport bespreekt ook aspecten zoals de locatie, omvang en vorm van gebieden, substraattype, waterpeildynamiek, vegetatiesuccessie, voedselbeschikbaarheid, predatie en verstoring door menselijke activiteiten. Het besluit met aanbevelingen voor verder onderzoek en financieringsmogelijkheden voor beheer van kustbroedvogelgebieden.

[> Bekijk het volledige rapport op Natuurkennis.nl](#)

In 2023 is gewerkt aan een brochure naar aanleiding van het rapport. Verschijningsdatum brochure begin 2024.

Kennisdelen OBN

Het ontwikkelen van kennis heeft alleen nut als de resultaten van de beheer- en beleidsadviezen uit het onderzoek ook bij de juiste doelgroepen terecht komen. De doelgroepen zijn divers, afhankelijk van het betreffende landschap en onderwerp. Voor de meeste onderzoeken is de minimale eis voor kennisdelen dat er een wetenschappelijk artikel over verschijnt en er een Veldwerkplaats over wordt georganiseerd. Vanaf 2023 wordt er steeds meer op maat naar de verschillende doelgroepen van de resultaten van de onderzoeksrapporten gekeken en naar welke middelen hierbij passen.

Wetenschappelijke artikelen

- [Het stimuleren van actieve veenvorming in hoogveenrestanten.](#)
Artikel in Vakblad Natuur, Bos en Landschap, januari 2023.
- [Kunnen we konijnenpopulaties in kustduinen herstellen?](#)
Artikel in Vakblad Natuur, Bos en Landschap, februari 2023.
- [Moerasontwikkeling op voormalige landbouwgrond.](#)
Artikel in Landschap 2023/1.
- [Opwarmen rivieren zet aquatische fauna op scherp.](#)
Artikel in De Levende Natuur Jaargang 124, nr. 3, 2023.
- [Towards a mechanistic understanding of the impacts of nitrogen on producer-consumer interactions.](#)
Artikel in Biological reviews, 2023/98

OBN Nieuwsbrieven in Vakblad Bos, Natuur en Landschap

OBN is nauw betrokken bij het Vakblad Bos, Natuur en Landschap, het Nederlandstalige vakblad voor professionals op het gebied van natuur, bos en landschap. Elk kwartaal verschijnt er een speciale sectie in het vakblad met ontwikkelingen van OBN Natuurkennis. De nieuwsbrieven zijn ook op de OBN website te lezen.

- OBN Natuurkennis [Nieuwsbrief voorjaar 2023](#)
- OBN Natuurkennis [Nieuwsbrief zomer 2023](#)
- OBN Natuurkennis [Nieuwsbrief herfst 2023](#)
- OBN Natuurkennis [Nieuwsbrief winter 2023](#)

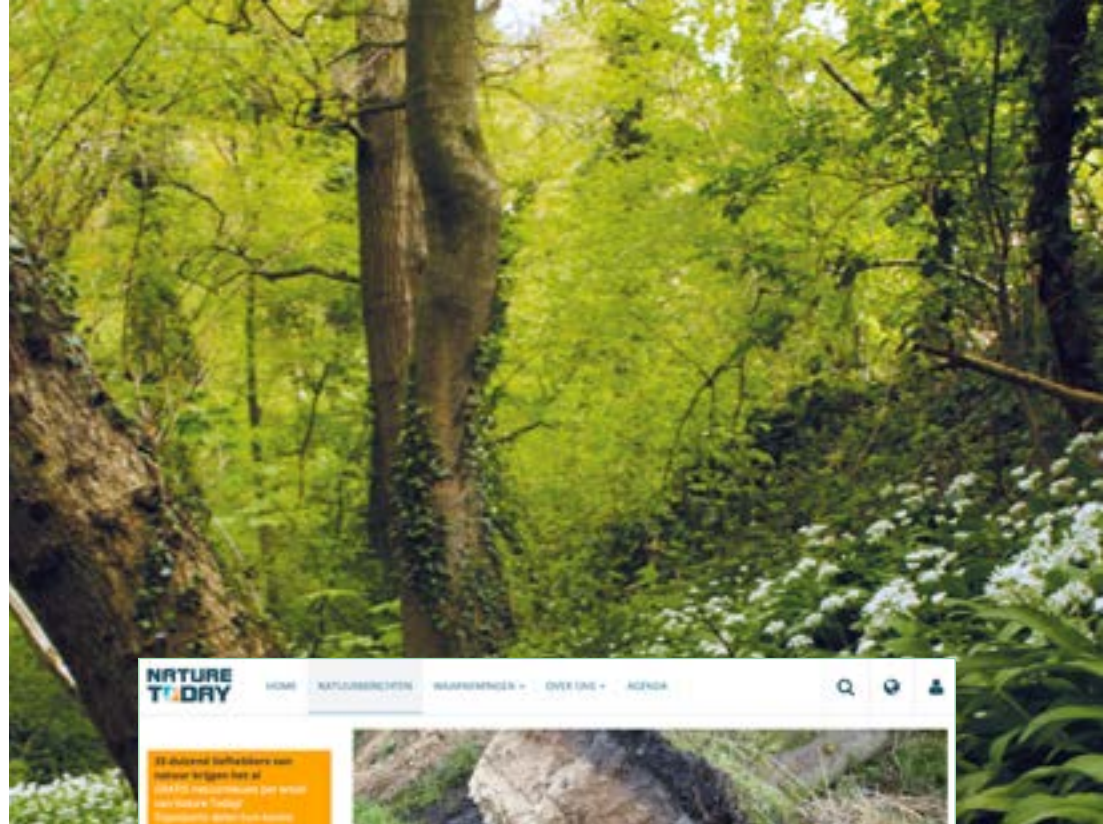

Nature Today

Nature Today is een in de groene sector populair online nieuwssite waarop biologen van natuurorganisaties en kennisinstellingen dagelijks berichten plaatsen over actuele ontwikkelingen in de natuur in Nederland. In 2023 was het bericht over bramen het meest gelezen OBN bericht met bijna 9.000 lezers.

- Kiezen tussen bever- of habitatbescherming
- Roetschorsziekte: geen acuut gevaar, wel goed oppassen!
- Veldwerkplaats Eendenkooien en Kooibedrijf: hoe houden we ze in de lucht
- Veldwerkplaats Kansrijkdom vernatting laagvenen
- Start OBN Kennisuur: gratis webinars over natuurkennis en -beheer
- Voorgestelde maatregelen zijn onvoldoende voor herstel Kennemerduinen-Zuid
- Invloed van beekslib op biodiversiteit waterplanten – maatregelen voor beheerders
- Veldgids invasieve houtige planten in Nederland
- Ondergewaardeerde braam hoort in Nederlandse natuur
- Strooisel hoopt zich op in het bos, zoektocht naar redmiddel
- Volstorten diepe uiterwaardplassen: niet per se goed voor natuur
- Handleiding voor stuivende duinen
- Van voedselrijke landbouwgrond natuur maken, hoe moet dat?
- Zelfs in geschikt grasland groeien te weinig kievitskuikens op (*Altenburg & Wymenga, OBN Natuurkennis, Sovon, Vogelonderzoek Nederland, Wageningen Environmental Research*)
- Herstel van het gentiaanblauwtje sterk afhankelijk van waardmier (*De Vlinderstichting, Instituut voor Biodiversiteit en Ecosysteem Dynamica (IBED), OBN Natuurkennis, Science4Nature*)
- Maatregelen om kustbroedvogels te behouden en te beschermen
- Effect steenmeel op heideherstel subtiel, maar risico op bijwerkingen lager dan met kalk

> [Bekijk alle OBN-publicaties op Nature Today](#)

Veldwerkplaatsen en kennismiddagen

Veldwerkplaatsen zijn al jaren lang een beproefd kennisdelingsmiddel bij OBN. Op de bijeenkomsten wordt nieuwe en specifieke kennis over een bepaald beheer gerelateerd onderwerp gedeeld en bediscussieerd. Deskundigen vertellen over inzichten uit recent onderzoek, beheerders delen hun eigen ervaringen in het veld en met elkaar wordt er gediscussieerd over de toepasbaarheid van deze kennis en kunde in de praktijk.

- april: Kennismiddag Kansrijkdom vernatting laagveen
- april: Herstel vochtige bossen
- juni: Ontwikkeling en beheer van eutrofe moerassen
- juni: Nederlandse trilveenparels
- september: Stikstof en insectivore vogels van bos hei en stuifzand
- oktober: Heide en steenmeel: nieuwe handvatten voor beheer 1
- oktober: Heide en steenmeel: nieuwe handvatten voor beheer 2
- oktober: Beekbodemverhoging
- november: Kennismiddag Kieviten – habitat en beheer op in de Schakel in Nijkerk
- maart 2024: Workshop Belang van ondiepe oeverzones voor juveniele vissen (viel nog onder communicatieactiviteiten 2023)

> [Bekijk de presentaties en verslagen van de veldwerkplaatsen](#)

Brochures en overige publicaties

- [Handreiking voor de omvorming van voormalige landbouwgronden naar schrale natuur](#)
- [Factsheet Vogellakkers](#)
- [Factsheet Klimaat effecten op de riviernatuur](#)
- Film: [Klimaat effecten op de riviernatuur](#)

Beheerdersdag 2023

De beheerdersdag is de ontmoetingsdag voor iedereen die werkt in bos, natuur en landschap. De dag biedt beheerders uiteenlopende presentaties, workshops en excursies gericht op de beheerpraktijk en wordt georganiseerd door de VBNE en de Bosgroepen. Elk jaar verzorgt OBN natuurkennis een aantal lezingen. In 2023 waren dit:

- Ontwikkeling en beheer van eutrofe moerassen op voormalig landbouwgrond, Jim de Fouw.
- Oorzaken van tegenstrijdige aantaltrends bij insectenetende vogels van droge bossen en heide, Marijn Nijssen
- Herstel vochtige bossen, Louise Franssen

Veldwerkplaats Nederlandse trilveenparels (l) en Veldwerkplaats Ontwikkeling eutrofe moerassen (r)

Beheerdersdag 2023

Kennismontage UPN

Beleidsmakers en terreinbeheerders die bij de uitvoering van UPN tegen kennisvragen aanlopen, kunnen voor 'raad en daad' terecht bij het OBN Natuurkennis. Voor de beantwoording gebruiken de OBN-deskundigen de beschikbare resultaten en ervaringen. Zij bundelen bestaande kennis op een nieuwe, toepassingsgerichte manier. Dit soort 'kennismontage-projecten' zijn korte en sterk vraaggestuurd en praktijkgerichte trajecten.

Raad en Daad-adviezen afgerond in 2023:

- [Herstelmaatregelen en stikstofdepositie in het Natura 2000-gebied Kennemerland-Zuid](#). Advies over de effectiviteit van herstelmaatregelen in Kennemerland-Zuid
Aanvrager: Wösten Juridisch Advies
Samenstelling rapport: DT Duin- en Kustlandschap
- Begeleiding expertsessies herstelmaatregelen stikstof in gebieden Duinen, Laag Holland en Vechtplassengebied?
Aanvrager: Provincie Noord Holland
Samenstelling: DT Duin en kustlandschap
Er zijn drie expertsessies over dit onderwerp gehouden
- [Welke aanpassingen zijn er nodig in de Handreiking omvorming landbouwgronden om deze bruikbaar te maken voor de Limburgse \(heuvel-\) situatie](#)
Aanvrager: Provincie Limburg
Aanpassingen via DT Beekdallandschap
- [Zijn er meer actuele verdampingscijfers van verschillende vegetaties te produceren die recht doen aan een beeld van de werkelijke verdamping?](#)
Aanvrager: Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer
Samenstelling: Moisture Matters

- [Kunnen we in 'De Oudsberg' in Vlaanderen een natuurlijke windwerking op gang brengen voor herstel van landduinen en wat moeten we hiervoor doen?](#)
Aanvrager: Vlaams agentschap natuur en bos
Samenstelling DT DZ, Riksen, M. en D. Goossens, 2024

Lopende Raad en Daad-aanvragen in 2023

- Dijkviltbraam in Zeeland: ecologisch, problematiek en beheer
Aanvrager: Provincie Zeeland
- Broedhabitat Kluut
Aanvrager: Provincie Zuid-Holland
- Welke mogelijkheden zijn er voor natuurinclusieve landbouw in de uiterwaarden?
Aanvrager: Rijkswaterstaat
- Zicht op broeikasgassen die vrijkomen bij inrichtingsprojecten
Aanvrager: Natuurmonumenten
- Effecten van bemesten op graslandnatuurtypen
Aanvrager: Bij12
- Gebiedspecifieke analyse van data uit het Europese Partridge-project
Aanvrager: Brabant Landschap, Zeeuws Landschap, Landschapsbeheer Zeeland en de Vogelbescherming
- Effecten van natuurbeheer en natuurherstel op de broeikasgasbalans van natuurgebieden ?
Aanvrager: Natuurmonumenten
- Zijn er vormen van landbouw die te combineren zijn met geschikt leefgebied voor de Noordse woelmuis.
Aanvrager: Provincie Zuid-Holland
- Welke mogelijkheden zijn er voor natuurinclusieve landbouw in de uiterwaarden?
Aanvrager: PAGW

Kennisdelen UPN

Stikstof kennismiddag voor beleidsmedewerkers op-locatie

In 2021 heeft een aantal OBN-deskundigen een succesvolle workshop over stikstof gehouden voor medewerkers van de Provincie Limburg. De bijeenkomst vond plaats op 18 september bij de provincie Gelderland. Er waren 23 medewerkers van de provincie aanwezig.

Congres Samenwerken aan gezonde natuur

Op maandag 13 november 2023 vond het congres 'Samenwerken aan gezonde natuur' plaats. Een samenwerking tussen OBN Natuurkennis en Programma Natuur organiseren het congres. Het congres stond in het teken van de uitwisseling van kennis en praktijkervaring voor de uitvoering van het Programma Natuur. Hoe is (OBN-)kennis toegepast door de samenwerkende partners en wat heeft dit voor nieuwe kennis en ervaring opgeleverd? Hoe is er van elkaar geleerd tijdens de uitvoering? Het congres behandelde actuele thema's uit het Programma Natuur, in 26 informatieve en inspirerende deelsessies.

Het congres was een groot succes en werd goed beoordeeld. Afgesproken is om tweejaarlijks een dergelijk congres te organiseren.

> [Bekijk de verslagen van de deelsessies op Natuurkennis.nl](#)

OBN Kennisuren

OBN Kennisuur is de nieuwe serie gratis webinars van OBN Natuurkennis die in maart 2023 is gestart. Elke maand brengen we de theorie en praktijk van een natuurkennisonderwerp samen in een online sessie, waarbij we experts aan het woord laten. De kennissen voldoen duidelijk aan een behoefte om kennis op een toegankelijke, snelle manier, op te doen. De deelnemersgroep is divers met onderzoekers, beleidsmakers, beheerders, studenten, adviseurs, privépersonen, etc.

Congres Samenwerken aan gezonde natuur

Het aantal deelnemers varieert van 60 tot 175 mensen. De presentaties – die na het webinar op de website worden geplaatst - worden achteraf veelvuldig bekeken.

Programma kennissen:

- maart: Dynamisering zeereep
- april: Meer vogels op natuurakkers
- mei: Herstel konijnenpopulaties
- juni: Verbetering strooiselafbraak
- september: Verstoring van vogels door recreatie
- oktober: De ene braam is de andere niet
- november: Grip op beekslib
- december: Omvorming landbouwgrond tot schrale natuur

> [Bekijk de presentaties en opnames van de kennissen](#)

UPN Veldwerkplaatsen

- o maart: Eendenkooien en kooibedrijf: hoe houden we ze in de lucht
- o mei: ½ dag Handreiking konijnen uitzetten in Castricum o.l.v. Jasja Dekker
- o september: Herstel van de levensvatbaarheid van het gentiaanblauwtje
- o september: Bramen in het natuurbeheer (1)
- o september: Bramen in het natuurbeheer (2)

Nieuwe website Natuurkennis.nl

Een van de belangrijkste communicatiekanalen voor OBN en UPN is de website natuurkennis.nl. Gemiddeld bezoeken 2.500 mensen per maand de website met 10.000 paginabezoeken per maand.

De noodzaak voor een vernieuwde website is ontstaan door een zwaar verouderd cms-systeem dat in zijn geheel vernieuwd moet worden. In 2023 is eerst de nieuwe VBNE website gereed gemaakt. Tegelijkertijd zijn de wensen en behoeften geïnventariseerd, een plan van eisen gemaakt en een eerste ontwerp webframe gemaakt. De website wordt naar verwachting in de tweede helft van 2024 gelanceerd.

Brochure Bramenland Nederland, Soortenrijkdom en natuurwaarde

Deskundigenteam Droog zand nam in 2023 het initiatief voor de ontwikkeling van een brochure met handreiking voor de ecologische beoordeling van bramen in verschillende landschappen. De kernboodschap is dat bramen lang niet altijd een indicator zijn voor te veel stikstof in een gebied, zoals vaak wordt beweerd (bramen en brandnetels = te veel stikstof). Naast de beschrijving van de soortenrijkdom en ecologische eigenschappen van bramen, wordt ook toegelicht hoe braamsoorten en 'verbraming' kunnen worden gebruikt als indicatoren voor goede en minder goede natuurkwaliteit en hoe deze kennis kan worden gebruikt in het natuurbeheer. De brochure is in mei 2023 gepubliceerd en heeft veel pers-aandacht gegenereerd, met artikelen in de landelijke pers: onder andere in Trouw, NRC en AD en interviews bij Vroege vogels en RTL Nieuws.

> [Bekijk de brochure Bramenland Nederland op Natuurkennis.nl](https://natuurkennis.nl)

E-learning modules

In 2023 is een E-learning module over stikstof en natuur ontwikkeld over de uitstoot van stikstof en de invloed daarvan op de natuur. Hoe die twee precies samenhangen is erg complex. De basismodule zet de informatie op een rij. Het doorlopen van de e-learning module duurt 45 minuten. Momenteel worden er een vervolg module ontwikkeld over stikstof in verschillende landschapstypen. De stikstofmodules zijn bestemd voor vrijwilligers en mensen die werkzaam zijn bij natuurorganisaties.

Veldwerkplaats Herstel gentiaanblauwtje

OBN financieel overzicht

Kennisontwikkeling OBN en financiering

BIJ12 (de provincies) financierde de OBN onderzoeken 2023 met € 1.014.000. De onderzoeksbudgetten worden elk jaar volledig vastgelegd in onderzoeksverplichtingen. In 2023 is geen cofinanciering aangevraagd voor de onderzoeken bij externe partijen, zoals individuele provincies. Sinds 2019 is BIJ12 formeel opdrachtgever van de onderzoeken. De kosten voor financiële begeleiding van de onderzoeken (o.a. aanbesteden en financiële administratie) worden betaald uit de subsidie van het ministerie van LNV (LNV) aan VBNE (zie kennisverspreiding OBN). De VBNE ondersteunt BIJ12 inhoudelijk bij de aanbestedingen. Twee van de drie geselecteerde OBN onderzoeken zijn reeds aanbesteed en van start gegaan. Het derde onderzoek is nog niet gegund. In onderstaande tabel zijn de gegunde bedragen aangegeven (indien van toepassing).

Kennisverspreiding OBN en financiering

LNV financiert de kennisverspreiding activiteiten die het OBN-team van de VBNE en de deskundigenteams uitvoeren. Voor het OBN programma gaat het in 2023 om € 871.000 voor kennisarticulatie, kennisverspreiding, programmacoördinatie,

aanbesteding en monitoring. In 2023 is ook het restant budget voor kennisverspreiding van 2022 besteed. Er zijn veel projecten uitgevoerd in 2023 zoals te lezen in dit jaarverslag. Omvangrijke kennisdeel projecten die in 2023 zijn opgestart en nog doorlopen in het volgende jaar zijn het vernieuwen en verbeteren van de website van Natuurkennis.nl. De website wordt toegankelijker voor de verschillende doelgroepen gemaakt. Een ander omvangrijk kennisverspreiding project dat in 2023 is gestart en nog doorloopt in 2024 is een vergelijkend fotodocument (digitaal) van effecten in de natuur van het nat zandlandschap.

Bijdragen in natura

De OBN Natuurkennis deskundigen investeren veel eigen tijd in de ontwikkeling van onderzoeksvoorstellen en de begeleiding van onderzoeken. Zowel de beheerders, beleidsmakers als wetenschappers leveren een grote in natura bijdrage aan kennisontwikkeling en kennisdeling en passen deze toe in hun dagelijkse praktijk. Zij zijn de motor van OBN Natuurkennis.

Financieel overzicht OBN 2023

Kennisontwikkeling

		Gerealiseerd (incl. BTW)
OBN-2023-139-EA	Afwegingskader maaibeheer	Nog niet gegund
OBN-2023-140-EA	Verandering voedselkwaliteit	€ 349.964
OBN-2023-141-EA	Verkerven zeereep	€ 199.796
Totaal beschikbaar voor 2023		€ 1.014.000

Kennisverspreiding OBN 2023

	Gerealiseerd (incl. BTW)
Kennisarticulatie (vergoedingen stuurgroep, adviescommissie en deskundigenteams)	€ 296.680
Kennisverspreiding (nieuwsbrief vakblad, rapporten en brochures, website natuurkennis, kennisverspreiding naar aanleiding van onderzoeksresultaten, kennisverspreiding bestuur/beleid)	€ 219.507
Ondersteuning en coördinatie (organisatiekosten, administratie, financiën)	€ 326.450
Ondersteuning aanbestedingen OBN onderzoek BIJ12	€ 26.500
Onderzoek, advies en langjarige monitoring OBN onderzoek	€ 115.963
Totaal uitgaven in 2023	€ 985.100
Beschikbaar LNV in 2023	€ 871.000
Totaal beschikbaar in 2023 (incl. restant 2022)	€ 177.645
Totaal beschikbaar in 2023	€ 1.048.645
Totaal beschikbaar OBN 2022-2023	€ 1.727.000
Totaal besteed OBN 2022-2023	€ 1.663.455
Resterend subsidie OBN 2022-2023	€ 63.545

UPN financieel overzicht

Kennisontwikkeling UPN en financiering

Vanuit LNV was in 2022 € 1.469.600 beschikbaar voor BIJ12 voor programma natuur onderzoeken. Eind 2022 ontving BIJ12 een aanvullende LNV-subsidie van € 1.269.900 waarmee extra programma natuur onderzoeken uitgevoerd kunnen worden. Voor deze onderzoeken is € 55.000 beschikbaar voor de financiële en inhoudelijke begeleiding door BIJ12 en VBNE in de periode 2021-2025. In 2022 zijn 14 UPN onderzoeken geselecteerd. Van de 14 geselecteerde UPN onderzoeken is er één nog niet gegund. De overige 13 onderzoeken zijn inmiddels aanbesteed en gestart. Het nog niet gegunde onderzoek wordt momenteel in een aangepaste vorm onderhands aanbesteed. De UPN onderzoeken moeten allemaal uiterlijk eind 2025 zijn afgerond. Een van de onderzoeken is al afgerond.

Kennisverspreiding UPN en financiering

LNV financiert ook voor UPN-kennisverspreiding activiteiten van het OBN-team van de VBNE. In 2023 was € 632.630 beschikbaar voor advisering, kennisdelen, programmeren, samenwerking onderzoeksprogramma's, deskundigenteams en administratie. Dit is inclusief het restant van 2022. Er is een behoorlijke inhaal-slag gemaakt wat betreft de georganiseerde activiteiten en bijeenkomsten ten opzichte van 2022. Vanuit LNV is het verzoek gekomen om de subsidietermijn met een jaar te verlengen tot eind 2024. Deze verlenging is door de VBNE bij LNV aangevraagd en verkregen.

Financieel overzicht UPN 2023

Kennisverspreiding

	Gerealiseerd (incl. btw)
Advisering (loketfunctie, adviezen en kennismontage)	€ 153.385
Kennisdelen (communicatiestrategie, website en social media, kennisdeling activiteiten)	€ 237.655
Programmeren (begeleiden jaarplancyclus en onderzoeksprogrammering)	€ 89.771
Onderzoek (samenwerking kennisprogramma's)	€ 7.800
Deskundigenteams (ondersteunen en extra inzet DT's)	€ 44.580
Algemeen (secretariaat, administratie, financiën)	€ 13.932
Totaal uitgaven in 2023	€ 547.123
Totaal beschikbaar LNV in 2023 (inclusief restant 2022)	€ 632.630
Resterend budget (uit te geven in 2024)	€ 85.507

OBN Natuurkennis wordt gecoördineerd door de VBNE en gefinancierd door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en BIJ12.

Vereniging van bos- en natuurterreineigenaren (VBNE)

Princenhof Park 7
3972 NG Driebergen
0343-745250
info@vbne.nl

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

Alle publicaties en producten van
OBN Natuurkennis zijn te vinden op
www.natuurkennis.nl

samen werken aan
natuurherstel

